Marcin Maciołek

Prozodia: akcent i intonacja

Zasady akcentowania w języku polskim

1. W codziennym obiegu komunikacyjnym, w polszczyźnie potocznej *akcentować* – to ‘podkreślać coś, uwydatniać coś, kłaść na coś nacisk, zwracać na coś uwagę w trakcie mówienia, eksponować, uwypuklać’. W wypowiedziach wielu osób publicznych, polityków, ekspertów w danej dziedzinie, księży często można usłyszeć takie choćby frazy: *W tym miejscu chciałbym zaakcentować kwestię…*, *Chciałbym zaakcentować także obecność…*, *Moglibyśmy drążyć tę kwestię na różne sposoby*, *ale chciałbym zaakcentować jeden aspekt…* Podobnych przykładów bez trudu wyliczyć można by wiele. Wydawnictwa ortoepiczne uznają takie użycia wskazanego czasownika za niepoprawne: *akcentować* traktuje się jako wyraz nadużywany, który lepiej byłoby zastąpić innym, na przykład czasownikiem *podkreślić*. Zamiast więc mówić: *Chciałbym zaakcentować*, w staranniej polszczyźnie należałoby powiedzieć: *Chciałbym zaznaczyć/podkreślić/zwrócić uwagę na…* itp.
2. Modny, nadużywany dziś w języku polskim czasownik *akcentować* niewątpliwie jest swoistą metaforą terminologiczną, mającą swoje źródło w stosowanym w fonetyce pojęciu *akcent*. Przy tej okazji warto wspomnieć inny, też bijący rekordy popularności we współczesnej polszczyźnie potocznej, czasownik *artykułować*, którego przenośne znaczenie ‘wyrażać publicznie jakieś opinie, poglądy’ powstało również na gruncie używanego w fonetyce terminu *artykulacja*.
3. Używany w fonetyce termin **akcent** oznacza zatem uwydatnienie (uwypuklenie, wyeksponowanie) jakiejś sylaby w wyrazie lub konkretnego wyrazu w zdaniu za pomocą środków fonicznych (głosowych).
4. Do środków fonicznych, służących akcentowaniu należą:
   – energia artykulacyjna i akustyczna, czyli siła głosu;
   – wysokość tonu podstawowego;
   – czas trwania sylaby (iloczas).

   Te trzy właściwości określa się często mianem **cech prozodycznych**.

5. **Prozodia** – to dział fonologii, który bada funkcję spełnianą przez cechy foniczne (głosowe) o charakterze ponadsegmentalnym, będące zatem atrybutami nie pojedynczych fonemów, lecz sylaby lub ciągu sylab. Zagadnienia prozodyczne są też przedmiotem zainteresowania fonetyki. W ramach prozodii bada się akcent wyrazowy oraz opisuje kontur intonacyjny zdań.
6. W zależności od tego, czy środkami akcentowymi wyróżnia się jedną sylabę w obrębie wyrazu czy też jeden wyraz w obrębie zdania, mówi się odpowiednio o akcencie **wyrazowym** albo **zdaniowym**.
7. Akcent (ściślej: akcent wyrazowy) polega na:
   – zwiększeniu energii artykulacyjnej i akustycznej sylaby akcentowanej w stosunku do sylaby nieakcentowanej (**akcent dynamiczny**, ekspiracyjny, ekspiratywny, przycisk);
   – podwyższeniu tonu podstawowego sylaby akcentowanej (**akcent tonalny**, muzyczny, melodyczny);
   – wzdłużeniu sylaby akcentowanej (**akcent iloczasowy**, kwantytatywny, rytmiczny).
8. Zwykle jednak wszystkie te trzy czynniki składają się na środki akcentowego uwydatnienia sylaby. Przy akcencie dynamicznym sylaba akcentowana odznacza się nie tylko większą energią akustyczną (siłą głosu), ale również podwyższeniem tonu podstawowego i wzdłużeniem sylaby akcentowanej.
9. Przykłady języków, w których występują poszczególne typy akcentu:
   – akcent dynamiczny (jęz. polski, czeski, słowacki, rosyjski, angielski, niemiecki, francuski);
   – akcent tonalny (jęz. słoweński, serbski, chorwacki, szwedzki, chiński, japoński, wietnamski);
   – akcent iloczasowy (łacina, greka klasyczna, ale też jęz. niemiecki, angielski, francuski).
10. Akcent wyrazowy może być:
    – **stały** – wówczas pada zawsze na tę samą sylabę w stosunku do granicy wyrazu;
    – **swobodny** – może padać na różne sylaby w wyrazie.
11. Akcent stały może być:
    – **inicjalny** (na pierwszą sylabę), np. w jęz. czeskim, słowackim, węgierskim, fińskim, mongolskim, w jęz. polskim w gwarach Podhala;
    – **oksytoniczny** (na ostatnią sylabę), np. w jęz. francuskim, armeńskim, khmerskim;
    – **paroksytoniczny** (na przedostatnią, tj. drugą od końca sylabę), np. w jęz. polskim i włoskim;
    – **proparoksytoniczny** (na trzecią sylabę od końca), np. we współczesnym jęz. macedońskim.

12. Akcent swobodny może być:
    - **ruchomy** – nie jest związany ani z określoną sylabą, ani z określonym morfemem wyrazu; w różnych formach fleksyjnych jednego wyrazu pada na różne sylaby (zmienia pozycję w strukturze morfologicznej wyrazu w obrębie paradygmatu), np. w jęz. rosyjskim (por. *vo**da**, **vo**du*), ukraińskim, słoweńskim, bułgarskim, serbskim i chorwackim;
    - **nieruchomy** – w różnych wyrazach pada na różne sylaby, ale we wszystkich formach fleksyjnych danego wyrazu pada na tę samą sylabę tego samego morfemu, np. w języku angielskim (por. *re**lax**, he re**la**xes, re**la**xing*) i niemieckim.
13. Akcent stały spełnia funkcję **delimitacyjną** (rozgraniczającą), sygnalizując umiejscowienie granic międzywyrazowych w wypowiedzeniu (jest on pozbawiony zawsze funkcji dystynktywnej, tj. funkcji rozróżniania wyrazów). Akcent swobodny natomiast spełnia funkcję **kulminatywną**, sygnalizując liczbę wyrazów w zdaniu bez wskazywania ich granic. Zdarza się, że akcent wyrazowy spełnia również funkcję **dystynktywną**, różnicując znaczenia wyrazów; tak jest w jęz. rosyjskim, litewskim, angielskim czy niemieckim. We współczesnej polszczyźnie akcent wyrazowy nie ma funkcji znaczeniowej, a to, czy pełni funkcję delimitacyjną czy kulminatywną, jest przedmiotem sporów, choć częściej stwierdza się, że wskazuje zarówno na granice jednostek, jak i na ich liczbę, jest zatem delimitacyjny.
14. W języku polskim występuje zasadniczo stały akcent **paroksytoniczny**, który pada na drugą od końca sylabę wyrazu:

M.	*pow-**tór**-ka*	*pow-**tór**-ki*	*ko-**mi**-niarz*	*ko-mi-**nia**-rze*
D.	*pow-**tór**-ki*	*pow-**tó**-rek*	*ko-mi-**nia**-rza*	*ko-mi-**nia**-rzy*
C.	*pow-**tór**-ce*	*pow-**tór**-kom*	*ko-mi-nia-**rzo**-wi*	*ko-mi-**nia**-rzom*
B.	*pow-**tór**-kę*	*pow-**tór**-ki*	*ko-mi-**nia**-rza*	*ko-mi-**nia**-rzy*
N.	*pow-**tór**-ką*	*pow-tór-**ka**-mi*	*ko-mi-**nia**-rzem*	*ko-mi-nia-**rza**-mi*
Ms.	*pow-**tór**-ce*	*pow-**tór**-kach*	*ko-mi-**nia**-rzu*	*ko-mi-**nia**-rzach*
W.	*pow-**tór**-ko!*	*pow-**tór**-ki!*	*ko-mi-**nia**-rzu!*	*ko-mi-**nia**-rze!*

W rzeczowniku *powtórka* sylaba akcentowana ma postać *-TÓR-* tylko wtedy, gdy jest druga od końca, natomiast w N. lm sylaba przedostatnia ma postać *-KA-* i to na nią pada akcent w tej formie fleksyjnej.

Natomiast w rzeczowniku *kominiarz* akcentujemy sylabę *-MI-*, tj. przedostatnią w formie mianownikowej. W D. lp będzie to sylaba *-NIA-* – teraz bowiem ona jest przedostatnia. Z kolei w formach C. lp i N. lm silniejszym, głośniejszym wymówieniem wyróżnimy odpowiednio sylaby *-RZO-* i *-RZA-*, bo to one są drugie od końca.

W języku polskim akcent jest zatem stały, bo jest związany z konkretną sylabą, jeśli chodzi o jej pozycję w wyrazie (przedostatnia), nie zaś o jej brzmienie. Podobnie jest także w obrębie rodzin słowotwórczych, por.

***lam**-pa*	***szko**-ła*	***szko**-lić*
***lamp**-ka*	***szkół**-ka*	*prze-**szko**-lić*
*lam-**pecz**-ka*	***szkol**-ny*	*prze-szko-**le**-nie*

15. Akcent **oksytoniczny** w języku polskim występuje:
    A. w niektórych skrótowcach (głównie literowcach, ale też niektórych grupowcach i skrótowcach mieszanych):

PRL [pe-er-**el**]	*USA* [u-es-**a**]	*UW* [u-**wu**]	*SGPiS* [es-gie-pe-i-**es**]
PSL [pe-es-**el**]	*KPN* [ka-pe-**en**]	*PO* [pe-**o**]	*Pafawag* [pa-fa-**vak**]

    B. w wyrazach złożonych z przedrostków: *arcy-*, *eks-*, *super-*, *wice-*, *anty-* oraz jednosylabowego rzeczownika:

*ar-cy-**leń***	*eks-**mąż***	*su-per-**dom***	*wi-ce-**mistrz***	*an-ty-**gen***
*ar-cy-**drań***	*eks-**mistrz***	*su-per-**gracz***	*wi-ce-**król***,	

    ale: *ar-cy-**mistrz*** i *ar-**cy**-mistrz*

    C. w wyrazach zapożyczonych z języka francuskiego, które zachowują pisownię oryginału:

a propos [a-pro-**po**]	*attaché* [a-ta-**sze**]	*purée* [pi-**re**]	*tournée* [tur-**ne**]
exposé [eks-po-**ze**]	*menu* [me-**ni**]	*jury* [żü-**ri**]	*frotté* [fro-**te**]

    Uwaga: *image* [z franc. i-**maż**], ale [z ang. **i**-mydż]

16. Akcent **proparoksytoniczny**, tj. na trzecią sylabę od końca występuje w polszczyźnie:
    A. w wyrazach obcych zakończonych w M. lp na ***~yka/ ~ika*** oraz ich formach fleksyjnych, które mają taką samą liczbę sylab co postać mianownika liczby pojedynczej:

***fi**-zy-ka*	*gra-**ma**-ty-ka*	*ma-te-**ma**-ty-ka*	ale:	*gra-**ma**-tyk* (D. lm)
***lo**-gi-ka*	*dy-**na**-mi-ka*	*in-for-**ma**-ty-ka*		*gra-ma-ty-**ka**-mi* (N. lm)

    Jeśli w danej formie wyrazowej jest mniej lub więcej sylab niż w formie M. lp, to akcent powinien być paroksytoniczny niezależnie od sytuacji i typu kontaktu słownego. Wyrazy polskiego pochodzenia tak zakończone akcentujemy na 2. sylabie od końca: *mo-**ty**-ka*, *bi-ja-**ty**-ka* (nie: **bi-**ja**-ty-ka*), ale zarówno: ***fa**-bry-ka*, jak i *fa-**bry**-ka*.
    B. w formach fleksyjnych rzeczowników obcego pochodzenia zakończonych na ***~yk/ ~ik*** (i oznaczających osoby związane z daną dyscypliną nauki), które mają tyle samo sylab co postać ich D. lp:

M.	*ma-te-**ma**-tyk*	*ma-te-**ma**-ty-cy*
D.	*ma-te-**ma**-ty-ka*	*ma-te-**ma**-ty-ków*
C.	*ma-te-ma-ty-**ko**-wi*	*ma-te-**ma**-ty-kom*
B.	*ma-te-**ma**-ty-ka*	*ma-te-**ma**-ty-ków*

N.	*ma-te-**ma**-ty-kiem*	*ma-te-ma-ty-**ka**-mi*
Ms.	*ma-te-**ma**-ty-ku*	*ma-te-**ma**-ty-kach*
W.	*ma-te-**ma**-ty-ku!*	*ma-te-**ma**-ty-cy!*

W przytoczonym przykładzie forma D. lp jest pięciosylabowa, dlatego wszystkie formy fleksyjne rzeczownika *matematyk*, które zbudowane są z pięciu sylab w normie wzorcowej powinny być akcentowane proparoksytonicznie. Natomiast postaci M. i C. lp (odpowiednio: *mate**ma**tyk*, *matematy**ko**wi)* oraz N. lm (*matematy**ka**mi*) odznaczają się standardowym w polszczyźnie akcentem paroksytonicznym.

C. w pewnej grupie izolowanych wyrazów obcego pochodzenia, jak:

*u-ni-**wer**-sy-tet*	*po-li-**tech**-ni-ka*	***o**-pe-ra*	***ry**-zy-ko*
*po-**le**-mi-ka*	*a-**na**-li-za*	***ka**-pi-tan*	***o**-fi-cer*
***pre**-zy-dent*	***kin**-der-bal*	***ko**-mi-tet*	***wi**-zy-ta*

D. w trójsylabowych formach fleksyjnych liczebników złożonych oznaczających setki, zarówno określonych (od 400 do 900, w tym czterosylabowa forma *dziewięciuset*), jak i nieokreślonych:

***czte**-rys-ta*	***czte**-rys-tu*	***pa**-rę-set*	***pa**-ru-set*
***sie**-dem-set*	***sie**-dmiu-set*	***kil**-ka-set*	***kil**-ku-set*
***o**-siem-set*	***o**-śmiu-set*		
***dzie**-więc-set*	*dzie-**wię**-ciu-set*		

E. w formach **1. i 2. os. lm** czasu przeszłego obu rodzajów:

*cho-**dzi**-li-śmy*	*cho-**dzi**-ły-śmy*	*pra-co-**wa**-li-śmy*	*pra-co-**wa**-ły-śmy*
*cho-**dzi**-li-ście*	*ch-**dzi**-ły-ście*	*pra-co-**wa**-li-ście*	*pra-co-**wa**-ły-ście*

Uwaga: Jak wiadomo, końcówki osobowe 1. i 2. osoby (zarówno lp, jak i lm) czasu przeszłego są ruchome i mogą przyłączać się do innych wyrazów w zdaniu, np. do zaimków osobowych; w takiej sytuacji wskazane formy czasownikowe z oderwaną końcówką fleksyjną akcentowane są standardowo, tj. paroksytonicznie, czyli na przedostatniej sylabie, z kolei odklejone końcówki osobowe są enklitykami, tworzą więc całość akcentową z wyrazem, do którego się przyłączyły, por.:

*My cho**dzi**liśmy do sklepu, a wy praco**wa**łyście w ogrodzie.*
***My**śmy cho**dzi**li do sklepu, a **wy**ście praco**wa**ły w ogrodzie.*

F. w formach **1., 2. i 3. os. lp** oraz **3. os. lm** trybu przypuszczającego wszystkich rodzajów:

1. ***cho**-dził-bym*	*cho-**dzi**-ła-bym*	*cho-**dzi**-ło-bym*	lm
2. ***cho**-dził-byś*	*cho-**dzi**-ła-byś*	*cho-**dzi**-ło-byś*	3. mos. *cho-**dzi**-li-by*
3. ***cho**-dził-by*	*cho-**dzi**-ła-by*	*cho-**dzi**-ło-by*	3. nmos. *cho-**dzi**-ły-by*

Uwaga: Zakończenia trybu przypuszczającego (*-bym*, *-byś*, *-by*, *-byśmy*, *-byście*), podobnie jak końcówki osobowe czasu przeszłego, są ruchome i mogą przyłączać się do innych wyrazów w zdaniu. W takiej sytuacji wskazane formy czasownikowe z oderwanym morfemem trybu przypuszczającego oraz końcówką osobową akcentowane są standardowo, tj. paroksytonicznie, czyli na przedostatniej sylabie, z kolei odklejone zakończenia trybu warunkowego są enklitykami, tworzą więc całość akcentową z wyrazem poprzedzającym (lub tym do którego się przyłączyły), por.:

Ja ***cho****dziłbym do sklepu, a ty praco****wa****łabyś w ogrodzie.*
Ja *bym* ***cho****dził do sklepu, a* ***ty*** *byś praco****wa****ła w ogrodzie.*
Gdy*bym* ***cho****dził jeszcze do szkoły, nie* ***mu****siałbym pracować.*

G. w spójnikach połączonych z końcówkami osobowymi:

a*-byś-my* ***że****-byś-my* *a-****że****-byś-my* ***gdy****-byś-my* ***choć****-byś-my* ***o****-byś-my*
a*-byś-cie* ***że****-byś-cie* *a-****że****-byś-cie* ***gdy****-byś-cie* ***choć****-byś-cie* ***o****-byś-cie*

17. Na czwartą sylabę od końca pada akcent w formach **1. i 2. os. lm** trybu przypuszczającego obu rodzajów (por. uwagę zawartą w punkcie 16 F):

*cho-****dzi****-li-byś-my* *cho-****dzi****-ły-byś-my* *pra-co-****wa****-li-byś-my* *pra-co-****wa****-ły-by-śmy*
*cho-****dzi****-li-byś-cie* *cho-****dzi****-ły-byś-cie* *pra-co-****wa****-li-byś-cie* *pra-co-****wa****-ły-byś-cie*

18. We współczesnej polszczyźnie, zwłaszcza w wymowie potocznej, obserwujemy **tendencję do akcentowania wszystkich wyrazów**, nawet wyliczonych wyżej wyjątków **na przedostatniej sylabie**. Taki sposób akcentowania jest dopuszczalny w wymowie potocznej, jednak w normie wzorcowej, wypowiedziach oficjalnych, publicznych wciąż uważany jest za błąd. Ponadto należy zauważyć, że w oficjalnych przemówieniach niektórzy mówcy kładą akcent na pierwszej sylabie, por. ***Przed****stawiamy podsta****wo****we* ***za****łożenia pro-gra****mo****we.* Taka maniera również nie zasługuje na aprobatę. Akcent inicjalny specjalnie stosują też prezenterzy. By zwrócić uwagę publiczności na gwiazdy mające pojawić się na scenie, mówią, np.: *Przed państwem* ***Ma****ryla…*
19. W wyrazach wielosylabowych (szczególnie złożonych) można zaobserwować pewną gradację siły realizacji fonicznej sylab: obok akcentu głównego może pojawić się słabszy **akcent poboczny**. W języku polskim akcent poboczny pada zwykle na pierwszą sylabę wyrazu; jest to więc akcent inicjalny. Wyjątek stanowią wyrazy złożone z drugim członem ponadjednosylabowym, w których akcent poboczny pada na przedostatnią sylabę pierwszego członu złożenia (tak jak przypadałby w wyrazie samodzielnym), gdyż musi być oddzielony od paroksytonicznego akcentu głównego co najmniej jedną sylabą nieakcentowaną. Wyrazy złożone z drugim członem jednosylabowym akcentowane są tak jak wielosylabowe wyrazy proste.

pro-*wo-ka-**cyj**-ny*	*dra-**ma**-to-**pi**-sarz*	***pręd***-*ko-**ścio**-mierz*
po-*roz-drab-**nia**-li*	*nie-**bies**-ko-zie-**lo**-ny*	***da***-*le-**ko**-widz*
sto-*wa-rzy-**sze**-nie*	*o-**bra**-zo-**bur**-stwo*	***ciś***-*nie-**nio**-mierz*

20. W języku polskim obok wyrazów **ortofonicznych**, czyli samodzielnych akcentowo, występują również **klityki** – wyrazy atoniczne, tj. pozbawione własnego akcentu i tworzące całość pod względem akcentowym (tzw. zestrój akcentowy) z innymi wyrazami. Biorąc pod uwagę pozycję zajmowaną przez klityki względem wyrazu, z którym tworzą one zestrój akcentowy, można podzielić je na:
    a) **proklityki** – tworzą całość akcentową z wyrazem następującym:
    – przyimki jednosylabowe (*do‿**cie**-bie*, *na‿**ław**-ce*, *bez‿**ser**-ca*, *nad‿chmu-**ra**-mi*)[1];
    – spójniki jedno- i dwusylabowe (*lub‿**jut**-ro*, *i‿nie-**dzie**-la*, *al-bo‿**przyj**-dę*);
    – partykuła *nie* przed czasownikami wielosylabowymi (*nie‿czy-**ta**-łem*, *nie‿**przyj**-dziesz*, *nie‿**mie**-li-śmy*, *nie‿**pisz**-cie*);
    b) **enklityki** – tworzą całość akcentową z wyrazem poprzedzającym:
    – wyraz *się* niezależnie od jego funkcji (***go**-lę‿się*, ***u**-czę‿się*, ***każ**-dy‿się **u**-czył*);
    – jednosylabowe zaimki osobowe (***przy**-nieś‿mi*, ***daj‿**jej‿to*, ***lu**-bię‿cię*, ***wi**-dzę‿go*);
    – jednosylabowe czasowniki z partykułą *nie* (***nie‿**wiem*, ***nie‿**ma*, ***nie‿**znam*, ***nie‿**pisz*);
    – ruchome końcówki czasownikowe 1. i 2. os. lm czasu przeszłego (***a**-byś-cie*, *go-**to**-wi-śmy*);
    – partykuły: *no*, *-że*, *-li*, *to* (***cze**-mu‿to*, ***po**-wiedz‿no*, ***czy**-taj-że*, ***a** to ci **he**-ca*).
21. Oprócz akcentu wyrazowego w wypowiedzeniach stosujemy również **akcent zdaniowy**, który polega na wyróżnieniu środkami fonicznymi tej części zdania, która z punktu widzenia toku wypowiedzi niesie nową informację (lub w opinii nadawcy zawiera najistotniejszą wiadomość). Akcent zdaniowy, wskazując w zdaniu wyraz maksymalnie obciążony nową informacją, pełni funkcję prozodycznego wyznacznika rematu zdania. Por. różnice znaczeniowe między zdaniami:

    – ***Łukasz** kupił wczoraj nowy samochód* (wiemy skądinąd, że ktoś wczoraj kupił nowy samochód, teraz informujemy, że był to właśnie Łukasz);
    – *Łukasz **kupił** wczoraj nowy samochód* (wiemy skądinąd, że Łukasz rozważał kupno nowego samochodu, teraz informujemy, że w końcu go kupił);
    – *Łukasz kupił **wczoraj** nowy samochód* (wiemy skądinąd, że Łukasz kupił samochód, teraz informujemy, że zrobił to właśnie wczoraj);

[1] Na szczególną uwagę zasługują połączenia przyimka z jednosylabowym zaimkiem lub – rzadziej – jednosylabowym rzeczownikiem. W takim zestroju przyimek zwykle jest akcentowany i tym samym przestaje być proklityką, por. ***bez** nas*, ***dla** niej*, ***o** niej*, ***nad** nim*, ***we** dnie*.

– *Łukasz kupił wczoraj **nowy** samochód* (wiemy skądinąd, że Łukasz kupił wczoraj samochód, teraz informujemy, że był on nowy, a nie używany);
– *Łukasz kupił wczoraj nowy **samochód*** (wiemy skądinąd, że Łukasz kupił wczoraj jakiś środek transportu, teraz informujemy, że był to właśnie samochód, a nie np. motocykl).

22. Na ogół wyrazy niosące nowe albo najważniejsze informacje umieszczane są na początku lub na końcu wypowiedzenia i to na nie pada akcent zdaniowy, który ma wówczas charakter **logiczny**. Pod akcentem logicznym znajdują się również człony opozycji w konstrukcjach paralelnych. Zasada ta jest szczególnie istotna zwłaszcza, gdy idzie o użycie dłuższych i krótszych form D., C., B. zaimków osobowych.
    A. Formy dłuższe zaimków są akcentowane i występują zawsze na początku i na końcu wypowiedzenia oraz w składzie konstrukcji paralelnych, gdy stanowią człony opozycji, zatem przy kontrastowaniu, przeciwstawianiu, por.

    __Mnie__ się wydaje, że on ma rację.
    Całe szczęście, że powiodło się przynajmniej __tobie__.
    Zupełnie nie rozumiem, dlaczego poprosił o to akurat __mnie__.
    Szanowali tylko __mnie__, __ciebie__ słuchali ze strachu.

    B. Formy krótsze zaimków są enklitykami i dlatego powinny być używane w pozycji nieakcentowanej, najczęściej po czasowniku, np.:

    Wydaje __mi__ się, że on ma rację.
    Dać __ci__ trochę wody?
    Pomóż __mi__, proszę, przez chwilę.
    Paweł już dawno chciał __cię__ poznać.

23. Inną odmianą akcentu zdaniowego (obok akcentu logicznego) jest **akcent emfatyczny**, uwypuklający wartość emocjonalną, uczuciową danej części wypowiedzenia, nie zaś jej obiektywny sens.
24. Inną ważną cechą prozodyczną jest **intonacja**, którą rozumie się jako zmianę wysokości tonu głosu w trakcie mówienia. Intonacja może być **zdaniowa** lub **wyrazowa**. Pierwsza polega na zmianie wysokości tonu w obrębie wypowiedzenia, a druga – w obrębie sylaby (jest to tzw. intonacja zgłoskowa albo akcent toniczny). Istnieją języki, w których intonacja wyrazowa bywa wykorzystywana jako cecha dystynktywna (np. jęz. serbski). W polszczyźnie istotną rolę odgrywa jedynie intonacja zdaniowa, z kolei intonacja wyrazowa: akutowa (wznosząca) i cyrkumfleksowa (wznosząco-opadająca albo falująca) pełniły ważną funkcję w języku prasłowiańskim, z którego język polski się wywodzi. W odniesieniu do polszczyzny intonację należy rozumieć więc jako melodyczną charakterystykę wypowiedzenia (zdania), polegającą na zmianach wysokości tonu w trakcie jego wypowiadania.

25. Zmiany wysokości tonu głosu mogą polegać na odchyleniach przebiegu melodycznego, czyli tzw. konturu intonacyjnego w górę (**intonacja wznosząca, antykadencja**) lub w dół (**intonacja opadająca, kadencja**) albo najpierw w górę, potem w dół (**intonacja wznosząco-opadająca, antykadencja-kadencja**) od tzw. tonu podstawowego, właściwego neutralnej wypowiedzi danej osoby.
26. W przypadku intonacji zdaniowej szczególnie ważne jest zakończenie zdania, czyli **klauzula**. Różnice przebiegu melodycznego (konturu intonacyjnego) są wskaźnikami różnic semantycznych między wypowiedzeniami. W języku polskim intonacja zdaniowa wyraża postawę mówiącego wobec wypowiadanej treści, ma charakter logiczny i emocjonalny. I tak:
   – **antykadencja** (podwyższenie tonu ostatniej sylaby poakcentowej) – jest typowa dla zdań pytających oraz oznajmujących wymagających uzupełnienia

Idziemy już do domu?

   – **kadencja** (obniżenie tonu ostatniej sylaby poakcentowej) – jest charakterystyczna dla zdań wykrzyknikowych i rozkazujących; przy czym intonacja opada ze znaczną różnicą wysokości, a na pierwszą sylabę wyrazu w zdaniu pada mocny akcent

Idziemy już do domu!

   – **antykadencja-kadencja** (wznoszenie się tonu do akcentowego szczytu wypowiedzi, a po jego osiągnięciu stopniowe i równomierne opadanie do poziomu tonu podstawowego) – jest znamienna dla zdań oznajmujących

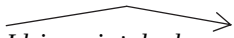

Idziemy już do domu.

27. Dzięki właściwej intonacji wiemy też, czy zdanie zostało skończone – wówczas linia intonacyjna opada, czy może nastąpi jakiś jego ciąg dalszy – wtedy linia intonacyjna wznosi się. Por. intonację dwóch zdań składniowo niezależnych: *Nie słyszę. Co mówisz?* i jednego zdania złożonego: *Nie słyszę, co mówisz.*
28. Akcent i intonacja bywają wykorzystywane w odmianie artystycznej języka (poezji) jako środki brzmieniowej organizacji wypowiedzi poetyckiej. Odpowiedni układ akcentów (sylab akcentowanych i nieakcentowanych) nadaje wierszowi odpowiedni rytm, współtworząc nierzadko nastrój utworu (liryka nastrojowa) lub dopełniając poetyckie obrazy. Najmniejszy powtarzający się układ sylab akcentowanych i nieakcentowanych to **stopa metryczna**. Najczęściej występujące w poezji polskiej stopy rytmiczne to: **trochej** (*Ss*) i **amfibrach** (*sSs*), rzadziej natomiast występują: **jamb** (*sS*), **anapest** (*ssS*), **daktyl** (*Sss*) czy **peon trzeci**, zwany też **dytrochejem** (*ssSs*). Jednakowy układ takich samych stóp nazywamy **tokiem**. Zdarza

się, że tok wiersza jest zaburzony poprzez brak jednej sylaby akcentowanej (**kataleksa**) lub nadwyżkę w postaci dodatkowej sylaby nieakcentowanej (**hiperkataleksa**), co też bywa znaczące. Odpowiedni rozkład akcentów odgrywa istotną rolę w systemie **sylabicznym**, a zwłaszcza **sylabotonicznym**. Z kolei jednakowa liczba zestrojów akcentowych to podstawa systemu **tonicznego**. Intonacja natomiast jest prozodyczną podstawą kształtującą **wiersz wolny**, zarówno w jego odmianie emocyjnej (wiersz intonacyjny), jak i zdaniowej (wiersz intonacyjno-zdaniowy).

29. Prześledźmy na kilku przykładach, jak akcent i intonacja wykorzystywane są w poezji:

A. Leopold Staff, *Deszcz jesienny*

*O **szy**by deszcz **dzwo**ni, deszcz **dzwo**ni je**sien**ny*	sSs sSs ‖ sSs sSs
*I **plusz**cze mia**ro**wy, jed**na**ki, niez**mien**ny,*	sSs sSs ‖ sSs sSs
*Dżdżu **kro**ple pa**da**ją i **tłu**ką w me **ok**no…*	sSs sSs ‖ sSs sSs
*Jęk **szkla**ny… płacz **szkla**ny… a **szy**by w mgle **mo**kną*	sSs sSs ‖ sSs sSs

Regularny, amfibrachiczny tok wiersza ze stałą średniówką umiejscowioną dokładnie w połowie wersu oddaje miarowe uderzenia kropel deszczu o szyby okien. Rytmiczna jednostajność znakomicie współtworzy monotonię właściwą deszczowej pogodzie i wzmagającą się wówczas senność, co poeta osiąga również poprzez nagromadzenie spółgłosek nosowych [m], [m'], [ń], [n], dwukrotnie także w postaci podwojonej (geminaty) [*nn*]. Z kolei obecność głosek szumiących i ciszących (szczelinowych [š], [ś] i zwarto-szczelinowych [č], [ǯ]) pozwala usłyszeć dzwonienie deszczu o szyby.

B. Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Na Anioł Pański*

*Na **A**nioł **Pań**ski **bi**ją **dzwo**ny,*	sS sS ‖ sS sS s
*Niech **bę**dzie **Ma**ria **poz**dro**wio**na,*	sS sS ‖ sS sS s
*Niech **bę**dzie **Chry**stus **po**zdro**wio**ny…*	sS sS ‖ sS sS s
*Na **A**nioł **Pań**ski **bi**ją **dzwo**ny,*	sS sS ‖ sS sS s
*W nie**bio**sach **kę**dyś **głos** ich **ko**na…*	sS sS ‖ sS sS s

Miarowy, jambiczny tok wiersza oddaje regularne bicie dzwonów (*bim-bam*: *sS*) wzywających na wieczorną modlitwę na Anioł Pański. Dodatkowa sylaba nieakcentowana (hiperkataleksa) w każdym wersie to jakby moment, w którym dzwonnik odchyla się na chwilę, by z całą siłą pociągnąć za sznur kołyszący dzwony. Efekty dźwiękonaśladowcze uzyskał poeta nie tylko dzięki sylabotonicznej rytmice wersów, ale również poprzez wyrazistą instrumentację głoskową: nośne i rozkołysane brzmienie samogłosek w inkantacji: *nA AniOł pAńskI bIjĄ dzwOnY* oraz dźwięczność głosek [b], [d]. Spiżowe brzmienie kościelnych dzwonów dobrze imitują nagromadzone w tekście spółgłoski nosowe [n] oraz [ń].

C. Rafał Wojaczek, *Inicjacja*

Koniecznie naga jest to więc kobieta?

Tych dwoje uroczyście wypukłych to są piersi?

Czy tak zawsze przede mną będzie stała? Już klęczy.

Gwałtowna i nieoczekiwana kadencja (terminalna intonacja zdaniowa) po trzech zdaniach pytających o melodii wznoszącej się dodaje wierszowi ekspresji i imituje napięcie i silne doznania emocjonalne podmiotu (bohatera) lirycznego wiersza.

30. Podczas mówienia ważna jest również pauza, czyli przerwanie (krótsze lub dłuższe) ciągu wypowiadanych sylab. Pojawiające się w wypowiedzeniu pauzy mogą pełnić funkcję delimitacyjną, sygnalizując granicę między jednostkami wyrazowymi lub zdaniowymi. Pauza krótka, oddechowa może się pojawić w różnych miejscach wypowiedzenia, na przykład po wyartykułowaniu dwóch czy trzech bądź więcej wyrazów. Na koniec wypowiedzenia wskazuje natomiast pauza długa.
31. Linia melodyczna wypowiedzi powinna falować, wznosić się i opadać. Umiejętne posługiwanie się akcentem, intonacją i pauzą jest szczególnie ważne w oficjalnych kontaktach, podczas prowadzenia zajęć, w czasie przemawiania, przekonywania, a także uzasadniania swojego zdania.

Czy wiesz, że…

w języku prasłowiańskim, z którego wywodzi się polszczyzna, akcent był raczej toniczny (miał wpierw dwie, a w późniejszym okresie aż cztery intonacje), swobodny i ruchomy; nie był więc związany z jakąś określoną sylabą we wszystkich wyrazach i mógł przenosić się z jednej zgłoski na inną w obrębie danego modelu odmiany. W języku polskim akcent już w dobie przedhistorycznej (przed X w.) stracił prasłowiańską melodyjność, czyli intonacje, jakie możemy jeszcze obserwować w języku serbskim i chorwackim (a także w słoweńskim, gdzie obok akcentu tonicznego występuje również akcent dynamiczny). Rozwój akcentu prasłowiańskiego polegał zasadniczo na ograniczeniu jego swobody i ruchomości. Ruchomy akcent utrzymał się do dziś w językach wschodnio- i południowosłowiańskich, tj.: rosyjskim, ukraińskim, białoruskim oraz bułgarskim, słoweńskim, serbskim i chorwackim (poza macedońskim, gdzie wyrazy akcentowane są na trzeciej sylabie od końca). Natomiast w językach zachodniosłowiańskich akcent został unieruchomiony i zatrzymał się na pierwszej sylabie wyrazu. Tak jest właśnie w jęz. czeskim, słowackim oraz obu łużyckich, natomiast w polszczyźnie stały początkowo inicjalny akcent ostatecznie ustabilizował się na przedostatniej sylabie. Ograniczenie ruchomości akcentu co do miejsca w wyrazie oraz jego stabilizacja na pierwszej sylabie nastąpiły w języku polskim między XII a XIV stuleciem. Spowodowało to wypadanie nieakcentowanych samogłosek na końcu oraz w śródgłosie wyrazów. Dlatego na przykład starsze formy *jako*, *tako* przekształciły się w *jak*, *tak*, a staro-

polskie formy *wieliki*, *wszeliki* przybrały postać *wielki*, *wszelki*. Ślady dawnej ruchomości akcentu polskiego i jednocześnie jego stabilizowania się na pierwszej sylabie wyrazu możemy odnaleźć w najstarszej polskiej pieśni religijnej *Bogurodzicy*, gdzie zachowały się dwojakie formy 2. osoby liczby pojedynczej trybu rozkazującego: dłuższe z końcówką *-i (-y)*: *zyszczy*, *spuści*, *raczy* oraz krótsze, bez tej końcówki: *usłysz*, *napełń*, *słysz*. Porównanie z językiem rosyjskim, w którym – jak wspominano – utrzymał się akcent ruchomy, dowodzi, że rozkaźniki z końcówką *-i (-y)* miały akcent na tejże końcówce, a rozkaźniki bez *-i (-y)* miały akcent na rdzeniu. Z czasem w wyrazach wielosylabowych obok inicjalnego akcentu głównego zaczął pojawiać się dodatkowy akcent paroksytoniczny, który stopniowo zyskał przewagę nad dawniejszym akcentem głównym inicjalnym, spychając go do roli akcentu pobocznego i tym samym ustanawiając system akcentu paroksytonicznego w polszczyźnie. Przesunięcie się akcentu z sylaby początkowej na przedostatnią dokonało się prawdopodobnie w XV wieku. W XVI stuleciu akcent paroksytoniczny zaczął odgrywać coraz większą rolę, stał się regularny i tym samym spowodował ostateczny zanik akcentu inicjalnego, stabilizując się jako akcent główny. Dawny akcent inicjalny zachowały natomiast do dziś gwary południowokaszubskie i gwary podhalańskie; w świetle sformułowanej przez Johannesa Schmidta teorii falowej (tłumaczącej sposób szerzenia się zmian językowych w danym języku) są to tzw. archaizmy peryferyczne, więc peryferia obszaru językowego, do których nie dotarła fala niosąca językowe nowości.

Ćwiczenia

1. Proszę posłuchać nagrania do zadania 15 a) i podkreślić sylaby akcentowane w podanych wyrazach: *książ-ka*, *dzien-nik*, *no-tes*, *ze-szyt*, *kart-ka*, *dłu-go-pis*, *pió-ro*, *o-łó-wek*, *ta-bli-ca*, *kre-da*, *gąb-ka*, *ma-pa*, *biur-ko*, *ław-ka*, *o-kno*, *słow-nik*.
2. Proszę podzielić podane wyrazy na sylaby, a następnie posłuchać nagrania do zadania 15 f) i zaznaczyć sylaby akcentowane. Proszę wskazać wyrazy, w których akcent pada na inną niż drugą od końca sylabę wyrazu: *tenis*, *boks*, *hokej*, *golf*, *pływanie*, *bieganie*, *taniec*, *koszykówka*, *siatkówka*, *narciarstwo*, *kolarstwo*, *łyżwiarstwo*, *piłka nożna*, *piłka ręczna*, *gimnastyka*, *matematyka*, *fizyka*, *informatyka*, *polityka*, *muzyka*, *malarstwo*, *literatura*, *historia*, *geografia*, *fotografia*, *kino*, *teatr*, *moda*, *sztuka*.
3. Podane wyrazy proszę podzielić na sylaby i podkreślić w nich zgłoskę akcentowaną, a następnie posłuchać nagrania do zadania 13 a) i sprawdzić, czy zadanie zostało poprawnie wykonane: *architektonika*, *botanika*, *dynamika*, *energetyka*, *fizyka*, *gimnastyka*, *gramatyka*, *kosmetyka*, *liryka*, *logika*, *matematyka*, *muzyka*, *polityka*, *polemika*, *rytmika*, *technika*, *bijatyka*, *motyka*, *władyka*, *Monika*.
4. Proszę posłuchać nagrania do zadania 13 c) i zaznaczyć sylaby akcentowane w podanych formach czasu przeszłego i trybu przypuszczającego czasowników: *cho-dzi-li-śmy*, *cho-dzi-li-ście*, *pi-sa-li-śmy*, *pi-sa-li-ście*, *na-pi-sa-li-śmy*, *na-pi-sa-li-ście*, *pra-co-wa-li-śmy*, *pra-co-wa-ły-śmy*, *prze-czy-ta-li-śmy*, *prze-czy-ta-ły-ście*, *cho-dził-bym*, *cho-dzi-ła-bym*, *cho-dzi-li-by*, *cho-dzi-ły-by*, *pi-sał-bym*, *pi-sa-ła-bym*, *pi-sa-li-by*, *pi-sa-ły-by*.

5. Proszę posłuchać nagrania do zadania 13 d) i zaznaczyć sylaby akcentowane w podanych formach trybu przypuszczającego czasowników: *cho-dzi-li-byś-my*, *cho-dzi-li-byś-cie*, *cho-dzi-ły-byś-my*, *cho-dzi-ły-byś-cie*, *pra-co-wa-li-byś-my*, *pra-co-wa-li-by-ście*, *pra-co-wa-ły-byś-my*, *pra-co-wa-ły-byś-cie*, *czy-ta-li-byś-my*, *pi-sa-li-byś-cie*, *na-pi-sa-ły-byś-my*, *prze-czy-ta-ły-byś-cie*.
6. Proszę odmienić przez osoby w czasie przeszłym i trybie przypuszczającym czasowniki *czytać* oraz *chcieć*, i podkreślić w poszczególnych formach sylaby akcentowane.
7. Proszę przeczytać podany tekst, poprawnie akcentując użyte w nim formy wyrazowe: *Na lekcji matematyki rozwiązywaliśmy dziś zadania z geometrii i statystyki, a na ćwiczeniach z fizyki przeprowadzaliśmy różne doświadczenia z kinematyki, akustyki i mechaniki. Na zajęciach z plastyki prawie doszłoby do bijatyki, bo Dominika przypadkowo zalała Monice zeszyt herbatą, ale na całe szczęście w porę zainterweniowała nauczycielka. Na polskim uczyliśmy się gramatyki, a na biologii powtarzaliśmy wiadomości z botaniki i robiliśmy zadania praktyczne z genetyki.*
8. Proszę przeczytać podany tekst, pamiętając o właściwym akcentowaniu zaznaczonych form i połączeń wyrazowych: *Mój kolega ze szkolnej ławki – prawdziwy* ***arcyleń*** *– chciałby zostać królem lub* ***wicekrólem*** *w krainie komputerów. Mógłby wtedy wodzić wszystkich* ***za nos****, pleść trzy* ***po trzy*** *i nie musiałby wtedy chodzić na lekcje* ***fizyki*** *i* ***matematyki****, nie przygotowywałby też prac z* ***plastyki*** *i* ***techniki*** *ani nie śpiewałby na ćwiczeniach z* ***muzyki****. Jego światem byłaby* ***informatyka****. Tymczasem jednak szara rzeczywistość go przytłacza. Ciągle pyta mnie z wyrzutem: „****Powiedz no****, dlaczego nie odrobiłeś za mnie zadania* ***ze statystyki****?!”, a na klasówkach często słyszę: „Jesteś* ***bez serca****!* ***Dajże*** *ściągnąć!”. Nie czyta też lektur z polskiego. Chyba* ***kilkaset*** *razy prosił mnie, abym mu je streszczał przed zajęciami. Długo mógłbym tak opowiadać o moim koledze. Uwagi powtarzane mu przez nauczycieli* ***po stokroć*** *nie przynoszą żadnych rezultatów.*
9. Poniżej podano liczebniki w przypadkowej kolejności. Proszę przeczytać je kilkakrotnie na głos pod kierunkiem nauczyciela, podzielić na sylaby, a następnie umieścić w odpowiednich diagramach (uwaga: sylaba akcentowana oznaczona jest zamalowanym kwadracikiem):

   a) *czterdzieści*, *cztery*, *czterysta*

   b) *czternaście*, *czterysta*, *czterdzieści*

   c) *siedemnaście*, *siedemset*, *siedemdziesiąt*

10. Proszę wybrać poprawną formę zaimków i uzasadnić swój wybór:
    a) Nie słuchaj *jego /go*, on nie ma racji.
    b) Babcia uszyła *mnie* / *mi* sukienkę.
    c) *Tobie* / *Ci* przeczytam ten list.
    d) Przyjrzyj się *jemu* / *mu* dokładnie.
    e) Tylko *tobie* / *ci* mogę ufać.
    f) Na pewno jutro *ciebie* / *cię* odwiedzę.
    g) Napiszę do *ciebie* / *cię* list.
    h) To właśnie *jemu* / *mu* mogę zaufać, nie tobie.
    i) Przyjdę do *ciebie* / *cię* wieczorem.
    j) *Jemu* / *Mu* nie warto ufać.
    k) Nie wolno *tobie* / *ci* tak mówić.
    l) Wołałem *ciebie* / *cię*, a nie Agatę.
    m) Wczoraj wysłałem *mu* / *jemu* paczkę.
    n) Bardziej lubię *ciebie* / *cię* niż Krysię.
    o) *Mnie* / *mi* daj tę książkę.
    p) *Niemu* / *jemu* / *mu* lubię się przyglądać, gdy się bawi.
    q) Daję *niemu* / *jemu* / *mu* w nagrodę smakołyki.
    r) Chyba nie przyjdzie do *ciebie* / *cię*, bo *ciebie* / *cię* nie zna.
11. Proszę przeczytać podane zdania, akcentując wyróżnione wyrazy:
    a) *Z okazji* ***urodzin*** *Łukasz podarował Danusi bukiet czerwonych róż.*
    b) *Z okazji urodzin* ***Łukasz*** *podarował Danusi bukiet czerwonych róż.*
    c) *Z okazji urodzin Łukasz* ***podarował*** *Danusi bukiet czerwonych róż.*
    d) *Z okazji urodzin Łukasz podarował* ***Danusi*** *bukiet czerwonych róż.*
    e) *Z okazji urodzin Łukasz podarował Danusi* ***bukiet*** *czerwonych róż.*
    f) *Z okazji urodzin Łukasz podarował Danusi bukiet* ***czerwonych*** *róż.*
    g) *Z okazji urodzin Łukasz podarował Danusi bukiet czerwonych* ***róż****.*
12. Proszę przeczytać podane zdania, akcentując wyróżnione wyrazy:
    a) ***Zygmunt*** *III Waza przeniósł stolicę Polski z Krakowa do Warszawy.*
    b) *Zygmunt* ***III*** *Waza przeniósł stolicę Polski z Krakowa do Warszawy.*
    c) *Zygmunt III* ***Waza*** *przeniósł stolicę Polski z Krakowa do Warszawy.*
    d) *Zygmunt III Waza* ***przeniósł*** *stolicę Polski z Krakowa do Warszawy.*
    e) *Zygmunt III Waza przeniósł* ***stolicę*** *Polski z Krakowa do Warszawy.*
    f) *Zygmunt III Waza przeniósł stolicę* ***Polski*** *z Krakowa do Warszawy.*
    g) *Zygmunt III Waza przeniósł stolicę Polski* ***z Krakowa*** *do Warszawy.*
    h) *Zygmunt III Waza przeniósł stolicę Polski z Krakowa* ***do Warszawy****.*
13. Proszę przeczytać podane wypowiedzenia, pamiętając o odpowiedniej intonacji:
    a) *Jak masz na imię?*
    b) *Ile masz lat?*
    c) *Skąd jesteś?*

d) *Gdzie mieszkasz?*
e) *Jaki jest numer twojego telefonu?*
f) *Czy masz czas?*
g) *O której godzinie odjeżdża pociąg do Zakopanego?*
h) *Posprzątałeś pokój?*

14. Proszę przeczytać podane zdania tak, aby wyrażały oznajmienie, pytanie i wykrzyknienie:
    a) *Pojedziesz na wieś*. (/ ? / !)
    b) *Zrobisz to dokładnie*. (/ ? / !)
    c) *Wyczyścisz te buty*. (/ ? / !)
    d) *Wrócisz jeszcze dziś*. (/ ? / !)
    e) *Nie możesz tam pojechać*. (/ ? / !)
15. Proszę podzielić na sylaby zamieszczone fragmenty wierszy, wpisując poszczególne zgłoski nad odpowiednimi kreseczkami. Proszę zaznaczyć sylaby akcentowane i określić rytm tych wierszy:
    a) *Czemu, cieniu, odjeżdżasz, ręce złamawszy na pancerz,*
    Przy pochodniach, co skrami grają około twych kolan? –
    Cyprian Kamil Norwid, *Bema pamięci żałobny – rapsod*

    — — — — — — — — — — — — — — —
    — — — — — — — — — — — — — — —

    Polały się łzy me czyste, rzęsiste
    Na me dziecińśtwo sielskie, anielskie,
    Na moją młodość górną i durną,
    Na mój wiek męski, wiek klęski;
    Polały się łzy me czyste, rzęsiste...
    Adam Mickiewicz, *Polały się łzy...*

    — — — — — — — — — — —
    — — — — — — — — — —
    — — — — — — — — — —
    — — — — — — — — —
    — — — — — — — — — — —

    b) *Rozmiłowała się ma dusza*
    W cichym szeleście drzew,
    Gdy koronami ich porusza
    Druh mój, przecichy wiew.
    Jan Kasprowicz, *Rozmiłowała się ma dusza...*

    — — — — — — — — —
    — — — — — —
    — — — — — — — — —
    — — — — — —

16. Proszę przeczytać głośno podany wiersz, uwzględniając znaki interpunkcyjne i pamiętając o poprawnym akcentowaniu wyrazów oraz właściwej intonacji zdaniowej:

Gdy po śmierci w niebiosów przybyłam pustkowie,
Bóg długo patrzał na mnie i głaskał po głowie.

— „Zbliż się do mnie, Urszulo! Poglądasz, jak żywa...
Zrobię dla cię, co zechcesz, byś była szczęśliwa.“

— „Zrób tak, Boże — szepnęłam — by w nieb Twoich krasie
Wszystko było tak samo, jak tam — w Czarnolasie!” —

I umilkłam zlękniona i oczy unoszę,
By zbadać, czy się gniewa, że Go o to proszę?

Uśmiechnął się i skinął — i wnet z Bożej łaski
Powstał dom kubek w kubek, jak nasz — Czarnolaski.

I sprzęty i donice rozkwitłego ziela
Tak podobne, aż oczom straszno od wesela!

I rzekł: „Oto są — sprzęty, a oto — donice.
Tylko patrzeć, jak przyjdą stęsknieni rodzice!

I ja, gdy gwiazdy do snu poukładam w niebie,
Nieraz do drzwi zapukam, by odwiedzić ciebie!”

I odszedł, a ja zaraz krzątam się, jak mogę, —
Więc nakrywam do stołu, omiatam podłogę —

I w suknię najróżowszą ciało przyoblekam
I sen wieczny odpędzam — i czuwam — i czekam...

Już świt pierwszą roznietą złoci się po ścianie,
Gdy właśnie słychać kroki i do drzwi pukanie...

Więc zrywam się i biegnę! Wiatr po niebie dzwoni!
Serce w piersi zamiera... Nie!... To — Bóg, nie oni!...

Bolesław Leśmian, *Urszula Kochanowska*